

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-51>

УДК 781.7

Мокрогуз І.М., Бондаренко В.В., Осипенко Я.С.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича**НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО БУКОВИНИ: ІСТОРІЯ ТА ТРАДИЦІЇ**

Анотація. У статті висвітлюються історичні передумови виникнення і подальшого розвитку жанру народно-інструментального мистецтва на Буковині. Крізь призму різноманітності етнічних культур, що відтворюють народні традиції та звичаї населення Буковини, аналізується виконавська діяльність лаутарів і троїстих музик, їх роль у збереженні та збагаченні традицій народно-інструментального виконавства, примноженні культурних надбань. Наголошується на важливості підтримки численних територіальних музичних товариств, об'єднань, громад органами державної, місцевої влади щодо популяризації діяльності народно-інструментальних колективів шляхом залучення їх до участі у міжнародних фестивалях, конкурсах-оглядах, культурно-мистецьких заходах із метою їх підтримки і подальшого творчого розвитку народного музичного мистецтва нашого краю.

Ключові слова: Буковина, народно-інструментальне мистецтво, виконавство, лаутари, троїсті музики, музикування, традиції, звичаї, фольклорно-етнографічні фестивалі, колективи народно-інструментальної музики.

Mokroguz Inna, Bondarenko Vitalii, Osypenko Yaroslav
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University**FOLK-INSTRUMENTAL ART OF BUKOVYNA: HISTORY AND TRADITIONS**

Summary. Modern Bukovyna belongs to the region of Ukraine where, along with Ukrainians, representatives of 65 nationalities and ethnic groups historically reside. The music environment of the region and its development has always been influenced by folk tradition and multiculturalism. The general tolerance and mutual respect of ethnic cultures for national traditions and customs have been shaped throughout the history of state formation. Folk music, born in the lands of Bukovyna from ancient times till the present, has accumulated cultural and everyday traditions and customs of the historical periods. The article covers the historical prerequisites of the emergence and further development of the genre of folk-instrumental art in the Bukovyna region. The performance of lautari and troist musicians, their role in preserving and enriching the traditions of folk-instrumental performance, and increasing cultural heritage has been analyzed considering the diversity of ethnic cultures that reproduce the folk traditions and customs of the population of Bukovyna. The study outlines the traditions of folk-instrumental music-making, typical ensemble compositions of the bands in the Bukovyna region. According to historical sources, its origin is connected with the spreading music activity of the traveling families of musicians in the territories of Bessarabia, Bukovyna and Transcarpathian lands. Lautari are Moldovan, Romanian, and often Gypsy instrumentalists and singers. The movement of lautari in the second half of the XVI and the beginning of the XVII centuries coincided with the spread in the territories of Western Ukraine of such a phenomenon as troist musicians. This is the time when authentic forms and typical compositions of ensemble performances are affirmed. The article analyzes the development process of folk-instrumental art of lautari and troist musicians in the Bukovyna region and its further transformation during the XX–XXI centuries. The paper emphasizes the importance of the support of the numerous local music societies, associations, and communities by state and local authorities by involving them to participate in international festivals, competitions, cultural and artistic vents in order to popularize the activities of folk and instrumental group and ensure further creative development of folk music art of Bukovyna region.

Keywords: Bukovyna, folk-instrumental art, performance, lautari, troist musicians, music, traditions, customs, folk-ethnographic festivals, folk-instrumental music groups.

Постановка проблеми. Аналізуючи процес розвитку народно-інструментального мистецтва в історичному просторі актуальним є питання подальшого дослідження становлення та еволюції інструментального виконавства буковинського краю в контексті історичних суспільно-політичних змін на всіх етапах державотворення, вплив яких був не простим та однозначним. Народно-інструментальна музика Буковини, як один із жанрів музичного фольклору, є вихідною точкою виміру рівня збереження нематеріальної духовної спадщини, що передається з покоління в покоління та набутих традицій етнічних спільнот нашого краю. Діяльність народних музик, їх музикування, географія поширення лаутарів, троїстих музик на Буковині в історичному, етнічному вимірі є предметом актуальності подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень, які розкривають

тему розвитку народно-інструментального мистецтва у Карпатському регіоні і, зокрема, на Буковині варто згадати праці В. Джімера, Ю. Гіни, М. Гакмана, К. Демочка, О. Залуцького, А. Іваніцького, А. Кушніренка, І. Мацієвського, І. Мокрогуз, Л. Пасічняк, І. Сеньківа, М. Черепанина.

Окремо про буковинських авторів. К. Демочко у книзі «Музична Буковина» висвітлює історію розвитку музичного мистецтва буковинського краю, зокрема, народно-інструментального. О. Залуцький у своїх розвідках продовжив дослідження музичного мистецтва Буковини, що втілюється у створенні серії випусків (більше десяти збірників) хрестоматії з «Музичного краєзнавства Буковини». В. Джімер все своє плідне, творче життя збирав музичний фольклор буковинського краю, зокрема, Путильщини, який поступово розміщується в серії випусків хрестоматії «Твори для оркестру народної та інструмен-

тальної музики» навчального посібника з курсу «Оркестровий клас» на кафедрі музики ЧНУ ім. Ю. Федьковича (укладач В. Бондаренко). Практичні напрацювання народно-інструментальної музики відтворені в аранжуваннях та власних творах викладачів кафедри музики ЧНУ: Ю. Гіни, М. Гакмана, І. Мокрогуз, що опубліковані різними видавництвами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження етапів становлення розвитку народно-інструментального мистецтва буковинського краю не обмежується лише діяльністю лаутарів та трієстих музик, тому тема дослідження передбачає подальші наукові розвідки і потребує більшого висвітлення, аналізу з боку науковців, істориків-дослідників.

Формулювання цілей статті. Одне з головних завдань – висвітлити умови, що вплинули на формування та розвиток народно-інструментального мистецтва Буковини на основі історичних досліджень, сучасних наукових праць та медіа ресурсів. Саме тому, головною метою є розкрити основні аспекти виконавської діяльності, проаналізувати вплив лаутарів, трієстих музик на формування та розвиток сталих традицій у сучасному народно-інструментальному мистецтві Буковини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна Буковина належить до регіону України, в якому поруч з українцями історично проживають «представники 65 національностей і народностей» [2, с. 303]. Музичне середовище краю, його розвиток завжди знаходилося під впливом народних традицій і «стихійної мультикультурності» [4, с. 47]. Загальна толерантність і взаємоповага етнічних культур щодо національних традицій і звичаїв у соціально-побутовому просторі формувалася протягом всієї історії державотворення.

Діяльність численних музичних товариств, об'єднань, громад свідчить про підтримку органами державної, місцевої влади стратегії щодо збереження та примноження національних традицій, культурних надбань, духовних цінностей етнічних спільнот краю, чим сприяють формуванню їх неповторності, самобутності. Населення буковинського краю репрезентує традиції та звичаї багатьох національних культур: білоруської, вірменської, єврейської, німецької, польської, російської турецької та інших. Вплив української культури у гармонічному поєднанні з австрійською, румуно-молдовською знаходить своє вираження у загальному мелосі та колориті музичного фольклору Буковини.

Традиції народно-інструментального музикування на Буковинських землях сягають від другої половини XVI – першої половини XVII століття. Час виникнення, згідно історичних джерел, пов'язують з поширенням музичної діяльності на територіях Бесарабії, Буковини, землях Закарпаття мандруючих музикантів. Лаутари або леутари (рум. *lăutari*) – традиційно це молдовські, румунські, часто циганські інструменталісти та співаки. Назва «лаутари» походить від слова «леута» або «алеута» – старовинного щипкового музичного інструменту. У Молдові та Румунії це слово стало називним для гуртів народних музикантів, переважно виконавців на струнних інструментах. Лаутари своєю грою супроводжували народні свята,

весілля, гуляння, різноманітні театралізовані дійства. Їх музична діяльність у свій час вплинула на творчість професійних румунських композиторів-скрипалів Дж. Енеску та Г. Дініку.

Як різновид народно-інструментального музикування мистецтво історично ствердилося у побуті населення Буковини. Виконавські традиції лаутарів продовжують численні оркестри молдавської і буковинської народно-інструментальної музики. У наш час лаутари є зберігачами етнічного музичного фольклору та історичної манери виконання на Буковині та прилеглих прикордонних територіях [9].

Рух лаутарів у другій половині XVI – на початку XVII століття, згідно історичних джерел, співпадає з поширенням такого явища на територіях Західної України, як трієсті музики. Народно-інструментальне мистецтво трієстих музик, швидко зазнало популярності і на буковинських землях. Саме у той час стверджуються автентичні форми та типові склади ансамблевого виконавства трієстої музики [7, с. 133].

Перші склади трієстих музик відповідали назві і складалися з трьох учасників. Діяльність трієстих музик була тісно пов'язана з географією побутування і мала характерні територіальні ознаки, що відображалось на особливостях репертуару та місцевому колориті музикування. Склади народних музик різнилися і варіювалися згідно існуючих традицій місцевого виконавства. Типовими на Буковині, як і на території Карпатського регіону були народно-інструментальні тріє за участю скрипки, цимбалів, бубна; скрипки, сопілки, цимбалів; скрипки, сопілки, баса; скрипки, цимбалів, бухала (барабана із тарілкою) [5].

В описах про христини, сільські празники, вечори молоді, танці, розколяду, входи, «від'їдини», календарні та сімейні свята, весілля, похорон гуцулів, який опублікував В. Шухевич, знаходимо згадки про ансамблі, так звані «музики» та інструменти, що користуються популярністю у даній етнічній спільноті: дуду (козу), дзвоники, сопілку, трембіту, цимбали, дрімбу [8].

Основною функцією ансамблю трієстих музик дослідники визначають виконання традиційних інструментальних творів для супроводу танців. Виконавський репертуар подібних народно-інструментальних гуртів охоплює всі жанри: від календарно-обрядової музики до сольної-інструментальної.

Здавна музичні традиції тут передавалися з покоління в покоління на слух. Не знаючи нотної грамоти, здібні до музики буковинці віками інтуїтивно переймали своєрідне виконання мелодій і всю палітру супроводу, гармонії і ритму [6]. Традиційно типова форма побудови виконавських функцій при музикуванні мала такий вигляд: мелодія (скрипка, сопілка), гармонічний супровід (цимбали, бас), метроритмічна функція (народні ударні інструменти).

У порівнянні з минулим сучасні склади трієстих музик значно розширилися. Кількість музикантів залежить від учасників гурту і може включати до складу трієстих музик різноманітні інструменти, що задіяні до музикування: різновиди сопілок, флейту, кобзу, мандоліну, гітару, кларнет, трубу, саксофон, тромбон, акордеон.

Сучасні Різдвяні колядки, щедрівки, вертепно-маланкові дійства, супроводжуються ін-

струментальним супроводом з різноманітними однорідними та розширеними складами музикантів-виконавців, в яких поєднуються струнні, клавішні, дерев'яні та мідні духові інструменти, дзвоники, ріг, трембіта, флюяра, скрипка, бас, цимбали, бубон, баян» [8].

У другій половині ХХ – початку ХХІ століть у виконавстві трієстих музик відбувається трансформація жанрів інструментальної, вокально-інструментальної народної музики, автентичного фольклору (створюються фантазії, рапсодії, п'єси, в'язанки), з'являються авторські композиції.

Якщо раніше у складі трієстих музик об'єднувалися обдаровані місцеві музиканти самоучки, то на сучасному етапі розвитку ансамблів трієстих музик керівники і виконавці колективів дедалі частіше мають професійну виконавську освіту, успішно поєднуючи педагогічну і концертно-виконавську діяльність.

З видозміною інструментальних складів трієстих музик урізноманітнюються назви учасників гуртів (весільна, гуцульська, велика капела). Різновид розширеного складу трієстих музик отримав назву «велика музика». Відомий з таких колективів на Буковині – ансамбль трієстих музик із с. Глинниці Кіцманського району (родина Богданюків).

Виконавський репертуар, як відзначалося раніше, тісно пов'язаний з етносом проживаючого на території населення та сталими народно-побутовими традиціями. У місцевостях з переважно румуно-молдовським населенням народно-інструментальні складі, подібні до трієстих музик, традиційно прийнято називати лаутарами.

Жанрові різновиди народно-інструментального виконавства перетинаються у соціально-культурному просторі, підтримуючи традиції і подальший розвиток музичного мистецтва краю. Лаутари традиційно музикували сім'ями та родинами і саме вони могли започаткувати виконання вокальних мелодій в інструментальному супроводі, що у подальшому стало частиною їх загального виступу. Обидва види народно-інструментального виконавства у концертній діяльності пропагують обрядову та розважальну танцювально-інструментальну музику територіальних громад, в яких вони проживають.

Завдяки географічному розташуванню, народно-інструментальне мистецтво Буковини вирізняється яскравою самобутністю та неординарністю. Значна кількість ансамблів інструментальної музики буковинського краю вражає своєю харизматикою, нестандартною побудовою композицій. Буковинські народно-інструментальні колективи постійно гастролюють, приймаючи участь у різноманітних міжнародних фестивалях у рамках культурних обмінів з іншими державами та прилеглими прикордонними територіями.

Традиційними для Буковини є фольклорно-етнографічні фестивалі на зразок «Буковинських зустрічей» та Міжнародного гуцульського фестивалю.

Фестиваль «Буковинські зустрічі», що започаткований у 1989 році нащадками вихідців із Буковини у Польщі, репрезентує автентичний фольклор, багатобарвну культуру буковинського краю в Україні та поза її межами. Культурно-мистецький захід щорічно відбувається у Чернівцях та прилеглих прикордонних територіях кра-

їн Карпатського регіону за участю українських, румунських, молдовських, польських, угорських та словацьких та інших народних колективів.

Міжнародний гуцульський фестиваль, заснований 1991 року, що традиційно відбувається в містах густо заселених корінним етнічним населенням Чернівецької (Вижниця, Путила), Закарпатської (Рахів), Івано-Франківської (Верховина, Косів, Коломия, Надвірна, Яремче) областей, відтворює найбільш поширені звичаї гуцулів: проводи на полонину, гуцульське весілля, релігійні календарні свята, як Різдво з новорічно-різдвяними колядками та щедрівками («Василя», «Водохреща», «Маланки», гуцульська «Розколяда») та Великдень (Пасха) з великодніми гаївками [3].

На повагу і визнання сьогодні заслуговують численні колективи народно-інструментальної музики нашого краю. Яскраве, самобутне мистецтво Буковини демонструють аматорські оркестри народних інструментів:

«Адішенешуме» («Єврейська душа») Чернівецького благодійного фонду «Хесед-Шушана», «Буковина» Центрального палацу культури м. Чернівці; «Валя Прутулуй», Будинку культури с. Горбова Герцаївського району; вокально-інструментального гурту «Джерело» педагогічного коледжу Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича; «Глинницькі музики» с. Глинниці Кіцманського району, «Ізвораш» Будинку культури с. Костичани Новоселицького району, «Мерцішор» Чернівецького клубу мікрорайону «Красногорівка», «Мугурел» Будинку культури с. Опришени Глибоцького р-ну, «Передзвін» районного Палацу культури м. Заставна; «Плаюл Херцей» районного Будинку культури м. Герца, «Полонина» Будинку культури м. Путила, «Фрейлехс з Чернівців» – оркестру єврейської музики; «Трандафір» Будинку народної творчості і дозвілля с. Волока Глибоцького р-ну [1].

Висновки і пропозиції. Народна музика, що народжувалась на землях Буковини з давніх-давен і до наших часів постійно акумулювала традиції і звичаї в історичному просторі. У народно-інструментальному мелосі, що складає основу репертуару, часто прослуховуються стародавні мотиви культур різних народів, що проживали в нашій місцевості. Найбільш виразно вони проявляються у колядках, весільних та інших обрядах та хрестинах. Це є основним джерелом їх розвитку та духовності, запорукою подальшого існування.

Будучи носіями народної музичної культури, лаутари, трієсті музики займають провідне місце у збереженні та примноженні народно-інструментального музикування на Буковині. Буковина за своєю національною ідентичністю – край, багатий і обдарований традиціями, звичаями, самобутністю багатьох національних культур. Мистецтво буковинських народних музикантів завжди отримувало шанування і визнання не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Фольклорні фестивалі, огляди, конкурси, концерти, в яких постійно приймають участь народно-інструментальні колективи, покликані збагачувати скарби духовної спадщини, формувати духовні цінності підростаючого покоління, пропагувати національні традиції різних народів, адже саме у цьому полягає особливість культурного розвитку буковинського краю.

Список літератури:

1. Бондаренко В.В. Народна оркестрова музика Буковини: тенденції та реалії сьогодення. *Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Вип. 719. Педагогіка та психологія*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 37–41.
2. Ботушанський В.М., Біленкова С.В., Добржанський О.В. та ін. Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) : Кол. монографія / за заг. ред. В.М. Ботушанського. Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 303 с.
3. Іваницький А.І. Український обрядовий фольклор західних земель. Регіональна музична антологія. Вінниця : Нова книга, 2012. 618 с.
4. Круглашов А.М. Буковинська етнополітична мозаїка. Історична спадщина та сучасні тенденції. *Політичний менеджмент. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України*. 2004. № 2. С. 47–67.
5. Мацієвський І.В. Музичні інструменти гуцулів. Вінниця : Нова книга, 2012. 464 с.
6. Мішалов В.Ю. «Музичні інструменти українського народу» Гната Хоткевича. Вступна стаття до видання «Гнат Хоткевич. Музичні інструменти українського народу». Харків, 2002. С. 5–9.
7. Пасічник Л.М. Троїста музика в народно-інструментальному мистецтві України ХХ століття. *Мистецтво-знавство. Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 133–144.
8. Шухевич В.О. Гуцульщина : В 2 ч. 2-е вид. / Репринтне видання 1899–1901. Верховина : Журнал «Гуцульщина», 1997. 352 с.
9. Лаутари. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

References:

1. Bondarenko V.V. (2014) Narodna orkestrova muzyka Bukovyny: tendenciyi ta realiyi sogo dennya [Folk orchestral music of Bukovina: trends and realities of today]. *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 719. Pedagogika ta psykholohiia*, vol. 719, pp. 37–41.
2. Botushanskyi V.M., Bilenkova S.V., Dobrzhan'skyi O.V. ta in. (2009) *Chernivtsi: Istorii i suchasnist (Yuvileine vydannia do 600-richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto)* [Chernivtsi: History and modernity (Jubilee edition to the 600th anniversary of the first written mention of the city)]: Kol. monohrafiia / za zah. red. V.M. Botushanskoho. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, p. 303. (in Ukrainian)
3. Ivanyczkyj A.I. (2012) *Ukrayinskyj obryadovyj folklor zaxidnyx zemel. Regionalna muzychna antologiya* [Ukrainian ritual folklore of western lands. Regional musical anthology]. Vinnitsa: New Book, p. 618. (in Ukrainian)
4. Kruhlahov A.M. (2004) Bukovynska etnopolitychna mozaika. Istorychna spadshchyna ta suchasni tendentsii [Bukovina ethnopolitical mosaic. Historical heritage and current trends]. *Politychnyi menedzhment. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I.F.Kurasa NAN Ukrainy*, vol. 2, pp. 47–67.
5. Matsiiev'skyi I.V. (2012) Muzychni instrumenty hutsuliv [Musical instruments of Hutsuls]. Vinnitsa: New Book, p. 464. (in Ukrainian)
6. Mishalov V.Yu. (2002) «Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu» Hnata Khotkevycha ["Musical instruments of the Ukrainian people" by Gnat Hotkevych]. *Vstupna stattia do vydannia «Hnat Khotkevych. Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu»*. Kharkiv, pp. 5–9.
7. Pasichniak L.M. (2002) Troista muzyka v narodno-instrumentalnomu mystetstvi Ukrainy XX stolittia [Triple music in folk and instrumental art of Ukraine of the XX century]. *Mystetstvoznavstvo. Visnyk Prykarpatskoho universytetu*. Ivano-Frankivsk: Plai, pp. 133–144.
8. Shukhevych V.O. (1997) Hutsulshchyna: V 2 ch. 2-e vyd. [Gutsultshytina: In two parts, 2nd edition]. *Repryntne vydannia 1899–1901*. Verkhovyna: Zhurnal «Hutsulshchyna», p. 352.
9. Lautari. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>